

Комуністичне коріння політичного терору й українського геноциду у ХХ столітті

Анатолій Ф. Карась

доктор філософських наук, професор

Про комуністичний масовий терор у Радянському Союзі, складовою частиною якого була Україна, та про авантури «привиду комунізму» написано у світі чимало, а надто після краху СРСР. Багато викривальних матеріалів, що ґрунтуються на архівних документах, побачили світ за останні двадцять років і в Україні. Серед них базовими для оцінки фактологічності комуністичних злочинів проти народу є праці Сергія Білоконя, Ярослава Дашкевича, Станіслава Кульчицького, Володимира Сергієнка, Юрія Шаповала, Анатолія Русначенка, а також багатьох інших авторів, видані Науковим товариством імені Т. Шевченка, інституціями Національної Академії наук України та громадськими організаціями. Особливе місце належить дослідженню французьких авторів «Чорна книга комунізму: злочини, терор, репресії», український переклад якого забарився більше ніж на 10 років.

Проте справа правової кваліфікації злочинів комуністичного режиму та належної оцінки комуністичної ідеології залишається відкритою, що вже саме по собі спонукає до непевності, замовчування і подвійних стандартів у сучасній політичній теорії і практиці. Така дворушність особливо пагубна для українських демократичних перспектив, оскільки саме Україна фатально перебувала в епіцентрі комуністичного експерименту, внаслідок якого

втратила близько 20 мільйонів найактивнішого населення. Саме в Україні продовжує діяти партія, очільники якої прийшли з більшовицького комуністичного минулого, публічно не розкаюлися за злочини й продовжують збудувати громадськість облудними гаслами і заявами, ініціюючи мітинги під символами комуністичного режиму. І це при тому, що існує органічний зв'язок між українською катастрофою ХХ століття та комуністичною ідеологією й доктриною, втіленими у соціально-політичну практику тоталітаризму російськими марксистами-ленінцями.

Марксистський фундамент комуністичної ідеології і практики

У візіях Маркса й Енгельса можемо ідентифікувати низку ідей, властивих його теорії і притаманних частково просвітницькому світогляду і частково тодішній гегельянській філософії. Унаслідок тривалої комуністичної пропаганди у пересічного громадянина навіть сучасної України переважає думка/переконання, що основними ознаками марксизму є ідеї справедливості й рівності. (На цьому, до речі, успішно спекулюють сучасні симоненківці, які всіляко поширюють цю облуду, експлуатуючи необізнаність певного кола журналістів). Насправді комуністична риторика про справедливість є похідною від проголошення інших, реально базових ідей марксизму – завершеного метафізично-теоретичного вчення.

Взявши до уваги ранні праці Маркса, а також спираючись на свідчення Енгельса, довідуємося, що принаймні з 1844 р. Маркс перебував під враженням філософських і політичних дискусій про громадянське суспільство, зумовлених

промислово-економічним розвитком людства. На той час позитивний образ громадянського суспільства пропонувався прихильникам визнання верховенства права і громадянських свобод людини, які передбачали політичний і соціальних рухи у напрямі створення нової громадянської спільноти, що могла б існувати лише через заміну легітимності суверенітету монарха на легітимність суверенітету народу. Тобто розвиток теорії і практики громадянського суспільства поєднувався з 1) визнанням індивідуальної свободи індивіда і принципу верховенства права; 2) з легітимацією рівності людей перед законом у статусі громадян, яким неподільно належить вся повнота влади; 3) з визнанням права на приватну власність як основного права у соціально-економічній сфері і базового для розвитку громадянської спільноти, дещо незалежної від політичного режиму; 4) з необхідністю проголошення національного суверенітету задля визначення територіально-культурної форми модерної солідарності та її легітимації у новій формі демократичного політичного режиму.

Переконавшись у реальності громадянського суспільства, Маркс назвав його суспільством «буржуазним» і зробив цілком протилежні висновки щодо його перспектив. Звідси й починається сходження марксистської теорії комунізму: громадянин, який володіє правом на приватну власність, – це «буржуй», що приховує класові інтереси експлуататора під маскою національних.

Марксизм інкримінує громадянському суспільству «хворобу» вкорінення людини у культуру. Громадянинові з ярликом «буржуя» Маркс з Енгельсом протиставляють пролетаря, який «не має ні приватної власності, ні батьківщини».

Комуністична ідеологія в її марксистській теорії радикально заперечує громадянське суспільство і не сумісна з перспективою громадянського поступу. Однак до подій 1917 року ще було далеко, і Маркс з Енгельсом заповзялися створювати цільну й безкомпромісну теорію соціально-політичної революції, щоб захопити владу і знищити громадянське суспільство.

Звернімо увагу на базові ідеї марксистської теорії. Цей аналіз потрібно робити, виходячи не з чистої теорії марксизму, а передовсім з історичної практики розгортання марксистської теорії зусиллями комуністичної партії Радянського Союзу. Справді, у творчості Маркса й Енгельса можна багато чого зустріти, зокрема й відстоювання свободи слова і навіть дошкульну критику російського імперіалізму. Але соціологічно неправильно говорити про ідеї та джерела радянського комунізму, не беручи до уваги реальних соціально-політичних перетворень, які здійснювалися «в ім'я комунізму», або ж Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна.

Загалом в арсеналі марксистської, по суті метафізичної, теорії перебуває десяток–другий найважливіших ідей–принципів розгортання комуністичного соціального порядку. Виокремимо лише ті ідеї, сила яких криється у їхньому загально-світоглядному значенні, що забезпечувало масове сприйняття навіть неосвіченим народом.

Йдеться про п'ять метафізичних ідей, фундаментальних для теорії марксизму і практики комунізму: чотири з них претендували на світоглядну універсальність: 1) «Бога – немає» (ідея войовничого атеїзму); 2) матерія – первинна, а дух вторинний; 3) інтернаціоналізм у протиставленні до культурного вкорінення людини; 4) приватна власність – джерело всесвітнього зла. І п'ята ідея, що має історичний

характер: класова боротьба – рушій історичного прогресу.

Названі ідеї лягли в основу марксистсько-ленінської доктрини і стали наріжними каменями комуністичного фундаменту для зміни світу і людини – завдання стояло саме таке! Решта ідей марксизму мали похідне, підпорядковане значення відносно п'ятьох загальних, і стосувалися спеціальних теоретичних ділянок філософії, політекономії, політики. Вони були доповнювальними кроквами грандіозної будівлі марксистської онтології. Однією з таких «крокв», зведених на метафізичному фундаменті п'яти попередніх, і є марксистська ідея справедливості.

Варто звернути увагу на таку сторону розуміння людиною довкілля та світу, що окреслюється семіотичними властивостями сприйняття, в основі яких лежать знакові структури (матриці). Йдеться про те, що сприйняття світу людиною обумовлене дією знаків, символів, текстів, кодів, значень і сенсів, які виступають засобами перетворення природного довкілля в життєве середовище і створення конкретно-історичної культурної і соціальної дійсності. Тому таку важливу роль, зокрема у політичних перетвореннях, відіграють знаки і символи, які служать ментальними ідентифікаторами програмних настанов діяльності ордену, партії чи держави. Знакові структури ніколи не можуть бути вичерпно рефлексивними принаймні вже через те, що серед їх елементів перебувають символи, а на лінгвістичному рівні – фонетика та ідіоматика. Такі структури сприймаються і репродукуються людиною несвідомо і несуть міфологічне навантаження на розуміння.

Ключовим символом комуністичного руху, як відомо, є п'ятикутна зірка. (До речі, у перші роки комуністичної влади основою зірки вважалися не два кути, а один, тобто вона

розташовувалася гострим кінцем донизу). Ймовірно, це випадково, але саме зірка найкраще ідентифікує п'ятикутну ідейну основу марксистської теорії.

Тепер простежимо, у чому ж полягало практичне значення названих базових ідей для комуністичної практики у Радянському Союзі.

1. Критику релігійної свідомості Маркс подає саме у контексті критики громадянського суспільства. Скасування існуючої релігії і запровадження войовничого атеїзму визнаються основою комуністичної справедливості. Захопивши владу у 1917 році, комуністи оголосили війну на знищення не просто релігії, а передусім віруючим, священикам, храмам, сакральному мистецтву і будь-яким символам, що відвертала б увагу від революційного перетворення старого світу. Однак заперечення віри в Бога містило у марксистсько-ленінській теорії значно глибший сенс – релевантний саме з метафізичною онтологією. Річ в тім, що всі попередні політичні режими шукали і знаходили підтримку у населення через спільне апелювання до існування Бога. Визнання принципу, що «вся влада від Бога», служило надійною легітимацією династичної, князівської, королівської чи царської форм правління, що сприймалися як «визнані Небом». У ХІХ столітті секуляризовані погляди на владу почали переважати серед європейських політиків. Невдовзі Ф. Ніцше виніс діагноз добі, який полягав у тому, що у душах секуляризованого населення «Бог – помер», а традиційні цінності – девальвовані. Отже, по-новому оголилося питання про онтологію немонархічної влади у сенсі її легітимації. Марксизм запропонував пояснення через ідею первинності матерії, або принцип матеріалізму.

2. Матеріалізм претендував на універсальність у розумінні буття як такого і став важливим марксистським кодом у поясненні неунікненості й необхідності комунізму і комуністичної влади. Доповнений діалектичним словоблуддям, цей код слугував головним інтелектуальним інструментом марксистського провіденціалізму. Він же покладался в основу нового розуміння легітимації влади, яка вже «не є від Бога».

Захоплення й утримування комуністами-більшовиками влади у СРСР були рівнозначним поширенню в освіті, наукових дослідженнях, засобах масової інформації, політичній практиці, офіційних культурі й мистецтві матеріалістичної риторики. Вже починаючи з середини 1930-х років, жодна людина в СРСР не могла б одержати диплом про вищу освіту, якби публічно відмовилася визнавати матеріалістичну концепцію (так само було і з визнанням атеїзму), і такий сміливець неминуче потрапив би під комуністичну зачистку території. Окрім усього іншого, сповідання матеріалізму, що стало повсюдною вимушеною і добровільною практикою серед нової інтелігенції, проросло у суспільстві гірким полином лицемірства і дворушності, які «одухотворили» життя позбавленої власності державної людини. Донині успадковані норми і звичаї лицемірства продовжують тримати посткомуністичну українську людину у задушливому комфорті подвійних стандартів думання і життя.

3. З попередніх настанов впливала така: марксистський інтернаціоналізм як неприйняття концепції національного суверенітету.

По-перше, ця концепція історично належала модерній політичній філософії і за своїм сенсом прийшла на зміну

поняттю монархічної суверенності й базувалася на продуктивній уяві про розвиток громадянської спільноти. По-друге, поняття національного суверенітету потребувало визнання народу чи навіть «духу народу» (як у Гердера чи Гегеля) первинною, а тому легітимною основою національної держави. Проте, за марксизмом, комуністичне майбутнє належить винятково уявному пролетаріату, який не має ні приватної власності, ні батьківщини і є носієм лише матеріального виробництва. Звідси впливає негативна марксистська настанова до тенденції культурного укорінення людини, яке включатиме національний вимір її ідентичності. Тому ідея інтернаціоналізму не є випадковою для марксистської теорії і практики – вона надає комунізмові месіанського характеру пролетарського визволення і слугує виправданню асиміляційної політики більшовиків.

Варто зауважити, що ідея інтернаціоналізму була поширена у XIX столітті у ліберальному політичному середовищі. Ісає Берлін навіть писав, що комунізм був «зрадницьким спадкоємцем ліберального інтернаціоналізму», тоді як фашизм – «кульмінацією і банкрутством містичного патріотизму, що надихав тогочасні національні рухи» [1, с. 66]. Однак ліберальний інтернаціоналізм мав дві сторони: одна з них була новітньою реінтерпретацією давньої ідеї космополітизму, в основі якої визнання вільної людини найвищою цінністю, а друга обумовлювалася прийняттям імперсько-колоніальної схеми економічного розвитку, який почав визначати геополітичну ситуацію у світі з 1870-х років. Не випадково комуністична утопія практично здійснювалася через відтворення імперського типу панування над народами.

Саме марксистсько-ленінський інтернаціоналізм ніс на собі найбільшу частину інтелектуальної відповідальності за

світоглядну і політичну легітимність комуністичного облаштування світу. Цей же принцип за правилом бінарної опозиції як норми міфологічного світорозуміння (самі марксистки говорили тут про діалектику) спричинився до впровадження у радянське життя концепту і коду «*буржуазний націоналізм*». Він послужив ідеологічною основою для організації комуністами репресій проти національної інтелігенції, культури, мови і здійснення жорстокої асиміляційної політики стосовно підкорених центром народів.

Теоретичне обґрунтування ідеї пролетарського інтернаціоналізму дозволило Марксу і Енгельсу вибірково підходити до питань національного самовизначення народів. Вони не поділяли принцип рівності націй і не надавали універсального значення прагненням народів до незалежності. Особливо характерними з цього питання є погляди Енгельса. До геґелівської концепції про неісторичні народи Енгельс додав радикалізму – він диференціював нації на «революційні» і «контрреволюційні». В Австро-Угорській імперії до революційних націй потрапили німці, мадяри й поляки; до контрреволюційних – решта «малих слов'янських народностей». Думки Енгельса з цього приводу можуть шокувати сучасника: «У найближчій світовій війні з лица землі зникнуть не тільки реакційні класи і династії, але й цілі реакційні народи. І це теж буде прогресом» [2, с. 182].

Польсько-американський дослідник А. Валіцький міркує: «важко заперечити, що це не було заохоченням до геноциду» [3, с. 140] (з приводу наведених думок Дж. Вотсон вважає Енгельса суголосним з Гітлером, на якого мали «прямий вплив інтелектуальні й політичні настанови марксизму» – *The Idea of Liberalism*, London, 1985, р. 100–124, розділ: *Hitler's*

Marxism). А ось слова Енгельса зі статті «Демократичний панславізм»: «...не обходиться без того, щоб не розтоптати кілька ніжних національних квіток. Але без насильства і невблаганної нещадності в історії ніщо не робиться» [4, с. 289]. Ці слова цілком могли б належати Гітлеру, що дає підстави говорити про комуно-фашистський аспект марксистської ідеології.

4. Заперечення приватної власності має, загалом, давню філософську й політичну, а навіть релігійну історію. Вона впливає з утопічних уявлень про соціальний розвиток. У марксисті заперечення приватної власності набуває цілком радикального характеру. А. Валіцький вважає, що у питанні знищення приватної власності Маркс «був більшим екстремістом, ніж Сталін, бо вимагав негайного скасування грошей і заміни торгівлі плановим розподілом продуктів» [3, с. 447].

Протилежна думка щодо приватної власності не допускалася ні в політиці, ні у теоретичних дискусіях: хто її відважувався висловлювати – зникали у нетрях ГУЛАГу. Між тим, за кордоном, Хана Арендт у вишуканій інтелектуальній формі доводила цілком протилежне марксистові: джерелом відчуження людини є відсутність приватної власності й недовершеність через це приватної сфери індивіда [5, с. 489]. Саме обезвласнене суспільство перетворюється на деперсоналізовану масу, яка готова народжувати зі свого середовища тоталітарних вождів і диктаторів. «Маса» – це найхарактерніше слово для позначення народу у марксистському дискурсі; лише репресіями перетворивши народи на безнаціональну «масу», або ж на «чисту колективність», комуністи експериментально витворили з неї «радянський народ».

5. Ідея класової боротьби є провідною у марксистській доктрині саме в аспекті організації комуністичної революції і захоплення державної влади у формі «диктатури пролетаріату». Її сенс полягає в обґрунтуванні права на насильство над людиною і тією частиною суспільства, яка оголошується ворожою (буржуазною, націоналістичною, чи навіть космополітичною, як то зробив Сталін) щодо комуністичного провіденціалізму. Ідеєю класової боротьби визначалася ідеологія крайніх форм насильства, ніколи не відомих історії раніше; у Радянському Союзі вона здійснювалася засобами масового терору, що був перетворений у державну політику управління суспільним життям. Так, нарком юстиції РСФСР І. Штейнберг писав, що «терор – це не одинична дія, не ізольований, випадковий, хоч і повторюваний прояв владної більшості... Терор – це узаконений план масового залякування, примушування, винищення зі сторони влади».

Сергій Білоконь звертає увагу на те, що постулат класової боротьби практично дорівнює принципу суспільної сегрегації, за яким люди були поділені на два нерівноцінні класи і протиставленні між собою. Підтримка стану реальної сегрегації належала до найважливіших завдань комуністичної ідеології і комуно-фашистського режиму. Постійне розпалювання «класової війни» серед народів на практиці реалізувалося у системі злочинів проти людяності, оскільки саме комуністична ідеологія визначала право людини на життя чи смерть, – життя перестало визнаватися за вищу цінність.

Варто звернути увагу на так звану критику Енгельсом поглядів Є. Дюринга, з якою старша генерація, здобуваючи вищу освіту, мусила обов'язково знайомитися. Є. Дюринг

написав працю «*Філософія дійсності*», в якій висунув тезу про те, що «панування над природою передбачає панування людини над людиною», а отже, санкціонує насильство як спосіб взаємодії. Енгельс глибоко обурився такою епістемологічно антимарксистською думкою, називаючи її антинауковою, і видав серію праць, зібраних у 1877 р. під назвою «*Анти-Дюринг*». Відомо, що саме з цієї праці (один розділ якої написаний за участю Маркса) розпочалася радикалізація марксизму і відкидалися будь-які сумніви щодо ролі насильства і класової боротьби задля комуністичної справедливості. У минулому нам не дозволено було читати працю «*Філософія дійсності*», але, з огляду на сучасну екологічну епістемологію, твердження Є. Дюринга виявилось цілком справедливим і застережливим.

Відомо також, що доктрина класової боротьби визначала доконечність розгортання світової війни заради «повної перемоги комунізму». І справді, такою світовою війною стала війна 1939–1945 років, яка, на переконання багатьох істориків, мусила розгорнутися, зважаючи на утворення комуністичного Радянського Союзу з його мілітарними планами здійснити світову революцію.

Слід узяти до уваги, що серед переважної більшості інтелектуалів того часу жодна ж названих базових марксистських ідей у її радикальному значенні не приймалася. Окремо це стосується українського культурного спротиву: комуністична риторика серед української інтелігенції початку двадцятого століття мала лише незначну кількість прихильників, українці самостійно так і не створили комуністичної партії. Тобто український і світовий соціально-політичний розвиток реально мав альтернативу, окреслену Т. Масариком – І. Франком – Д. Неру: усі вони

переконливо спростовували марксистсько-комуністичний проект. Врешті Європа не пішла шляхом Маркса й Леніна, проте багато хто з європейських інтелектуалів, хай навіть мимовільно, спричинився до поширення позитивного образу комунізму та підтримки комуністичного режиму в Радянському Союзі. Очевидно, що на них лежить моральна відповідальність і за експропріацію приватної власності, і за масові репресії на підставі звинувачення у «буржуазному націоналізмі». Зворотною стороною політики мовно-культурної асиміляції народів є неідентифікована досі відповідальність інтелектуалів за розпалювання ксенофобії й авторитарного націоналізму.

Марксистська теорія стала тією реальною духовною силою, яка вперше після християнського вчення була здійснена у світовому масштабі зусиллями тоталітарної комуністичної партії.

Державний масовий терор як основа комуністичного загарбання влади. Громада – епіцентр геноциду

Відразу із захопленням влади комуністами репресії проти народів набрали методичного характеру і велися за основними постулатами марксистсько-ленінської доктрини через розгортання світової класової війни. Першим масовим винищенням людності стали «червоний терор» і викликаний політикою «воєнного комунізму» голод 1921–1923 років.

З мемуарів англійського прем'єра Уїнстона Черчилля довідуємося, що у 1942 році він запитав Сталіна, чи дорого обійшлася колективізація Росії. Сталін, піднявши обидві руки, на пальцях показав, що вона коштувала десять мільйонів

людей та забрала десять років. Сталін також наголосив, що колективізація була абсолютно необхідною для встановлення комуністичної влади; ще б пак – колективізацію заповідав марксизм-ленінізм. Але чи потрібна вона була народові?

За доктриною комуністів, колективізація була формою класової боротьби на селі. На час її проведення в Україні сільське населення становило 83 відсотки, з них 97 відсотків розмовляли українською мовою.

Доречно навести глибокодумні слова Сталіна, мовлені ним на X з'їзді РКП(б): «Зрозуміло, що коли у містах України до цього часу домінує російський елемент, з плином часу ці міста з неминучістю будуть українізовані. 40 років тому Рига була цілковито німецьким містом, але оскільки міста ростуть за рахунок сільського населення, а села засвідчують себе гарантами національного духу, сьогодні Рига є латвійським містом. 50 років тому усі міста Угорщини були німецькими за характером, коли тепер вони угорські. Те ж саме може бути сказане про українські міста, які є російськими за характером і які стануть українізуватися тому, що міста ростуть за рахунок сіл. Села є представниками української мови, яка увійде в усі українські міста як домінуючий елемент». Наведені думки свідчать про те, що Сталін добре розумів, як саме потрібно здійснювати ленінську інтернаціональну політику в СРСР.

Відомо, що соціальною основою села була українська громада, яка упродовж століть виживала під чужинецькими режимами завдяки культурно-господарським традиціям самоврядування. Саме вони стали тим фундаментом, на якому трималося українство всупереч російській, австро-угорській і польській колоніальній політиці.

Громада гуртувалася довкола інституції за назвою «сходка»; сходки відбувалися за ініціативою селян, без втручання держави. Це дає підстави говорити про інституції селянського громадянського суспільства, які були надзвичайно багатопланові й складні. Наприклад, у ритуалах, пов'язаних з весіллям, містяться елементи, які мають економічне та культурне значення. Крім того, складовою частиною весільних обрядів були одними з найдавніших жанрів вокальної музики в Європі. Вони цілком зникли разом з їхніми носіями.

Така інституція як «досвітки» також мала величезне економічне і культурне значення. Історики рідко розглядають значення соціальних ролей і функцій, які виконували в селі *музиканти, старці та богомази*. «Проте вони забезпечували існування деяких найважливіших усних і візуальних символів так само, як і світогляд селянського суспільства. Всі ці ритуали, інституції та люди стали мішенями комуністів, що прагнули їх переінакшити». Попередні думки взяті з дослідження Вільяма Нолла, на яке посилатимуся й надалі у кваліфікації наслідків колективізації [6].

Колективізація, як форма впровадження класової боротьби, мала принаймні два взаємопов'язані завдання: знищити самостійні форми сільського господарювання і знищити відповідні культурні норми поведінки. Саме тому *колективізація в Україні обернулася геноцидом народу*.

Це також має нам підказати, чому геноцид українського народу не може бути обмежений рамками Голодомору, викликаного не просто колективізацією, а саме московською комуністичною доктриною.

Наступ на сільську громаду розпочався фактично відразу з укріпленням більшовицької влади в Україні. Уже з кінця

1920-х років мандрівні виконавці (*кобзарі, лірники, старці і старчихи*) зазнають тяжких репресій від влади. Музична культура трансформувалася за короткий проміжок часу. Примусово насаджується новий репертуар, створюється «паралельна культура». З 1930-х років заборонено співати чи навіть прилюдно говорити про Україну; освічений люд зі страху перед репресіями почав масово знищувати домашні бібліотеки, якщо в них були художні та інші книжки чи навіть пісні про Україну. З репертуарів творчих колективів вилучають пісні про козаків, нищиться мистецтво співання дум.

З 1930-х років у сільських магазинах зникли традиційні скрипки та народні українські інструменти. Бандура стала неймовірною рідкістю. Натомість у кожному магазині обов'язково з'явилася балалайка. «Оскільки народні інструменти, а також скрипки, вироблялися сільськими майстрами, то разом з їх зникненням почав зникати відповідний ремісничий промисел і належне вміння продукувати інструмент. Невдовзі зникли умільці грати на скрипці та народних інструментах, незамінних раніше на сільських забавах, весіллях, святах» [6]. Натомість з 1928–29 років в українських селах появляються гармошка і балалайка. У цей же період набуває поширення принизливе глузування з українських народних інструментів та національного одягу.

Американський дослідник колективізації Вільям Нолл приходять до очевидного висновку, що «селяни не мали жодних намірів добровільно вступати до соціалістичної системи сільського господарювання. Не існує жодних свідчень у статистичних даних чи в опитуваннях того часу, що серед селян був інтерес до саморуйнування їхнього суспільства і культури... Селяни не вважали колективізацію

прийнятною для сільського господарства, економіки, культури. Навпаки, на їхній погляд, вона не була розумною. Але комуністична влада не вважала за потрібне прислухатися до селян. Навпаки, марксист-ленінці мали тверде переконання в необхідності так змінити сільський світ, аби надати йому форми, народженої саме їхньою комуністичною уявою» [6]. І саме ця доктринальна комуністична уява, а не «український націоналізм» (за звинуваченням в якому були репресовані мільйони людей), призвела до Голодомору, що став епіцентром комуністичного експерименту із захоплення влади над селянством і перетворення його на колгоспників-кріпаків комуністичної імперії.

Колективізація стала культурною катастрофою величезних розмірів. Вона здійснювалася за допомогою масових репресій державними органами влади. «Ця кампанія проводилася засобами насильства, голоду, вигнання з домівок, конфіскацією майна, вбивств, тривалого ув'язнення, виселення у фактично нежиттєздатні райони Росії, зокрема Сибіру, вона коштувала неймовірних страждань величезної маси людей: дітей, їх батьків, дідів і бабусь тощо. Мільйони загинули від голоду, мільйони інших померли внаслідок вигнання з власних хат і заслання або від знуцань, хвороб, епідемій, що стали наслідком колективізації» [6]. Розгортання колективізації неминуче вело до катастрофи – і вона прийшла як Голодомор. Це антилюдське явище знайшло належне визначення у статті першій Закону України № 376-V «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні», де записано: *«Голодомор є геноцидом українського народу»*.

По суті ж відбулася радикальна комуністична революція у сільському житті, яке мало віками усталені/вкорінені форми господарювання на землі: у переважної більшості селян були

конфісковані майно, земля, зруйновані ремесла, звичаї, родини. Українське село, в якому за писаної історії ніколи не було морового голоду до приходу комуністів у 1920-х роках, тепер було піддане тотальній деструкції, після якої воно так і не змогло піднятися. «Коли ще в історії існували мільйони людей, які раптово вирішили зруйнувати власну культуру та замінити її на іншу?» – запитує В. Нолл.

Немає сумнівів, що не лише Голодомор, але й колективізацію в Україні треба кваліфікувати як один з найбільших злочинів проти людства у XX столітті, що має ознаки геноциду. Кваліфікація геноцидом лише подій Голодомору не відповідає визначенню суті Катастрофи і хибує невиправданим редукаціонізмом злочинів комунізму до злочинів Сталіна. Політику Сталіна сьогодні засуджують публічно навіть деякі з наляканих комуністів. Але ніхто з них не відчуває і не несе відповідальності за зруйнування української (а також польської, єврейської, кримськотатарської та інших) громад, за масову конфіскацію працею нажитого людьми майна, за тотальне викорінення приватної власності з соціально-економічного життя, внаслідок чого українська людина на тривалий час, донині, втратила ґрунт під ногами і не може почувати себе самостійним, незалежним від опіки держави громадянином. За сучасних умов демократичного устрою уже незалежної України, вибореного на Майдані 2004 року і збереженого завдяки зусиллям Президента В. Ющенка, комуністи, застосовуючи ту ж саму імперську методологію протиставлення народів і класів, облудно зловживаючи свободою слова, знову звинувачують у націоналізмі й свідомо ведуть інформаційну війну проти спроб українського відродження.

Більшовицька комуністична еліта має розглядатися відносно сегрегованого селянського та й міського суспільства як загарбники влади, а не частина цього суспільства. «Марксистська “міленарна” держава була чимось на кшталт іноземного загарбника, ідеологія та політика якої були чужими для суспільства, що існувало до комуністичного “завоювання”, подібно до колоніального завоювання в Азії, Африці чи Америці. ... Ця брутальна влада... шляхом руйнування давніх соціальних і культурних норм намагалася переселяти народи і контролювати підкорені землі задля власної користі. І це їй в основному вдалося» [6, с. 28].

Додатковим свідченням про злочини геноциду проти українського народу є репресії на Кубані. Володимир Сергійчук переконливо доводить, що на Кубані у 1928 році проживало близько 1 млн. 700 тис. українців, а за переписом 1939 року їх залишилося близько 145 000.

Колективізація, Голодомор і репресії принесли фізичне винищення людності українського села й стали смертельним ударом по морально-етичних цінностях та етнокультурних устоях народу, руйнувалися сім'ї, родинні зв'язки, громадська солідарність, норми порядності, цілі пласти етнічної культури. Методично знищувалася українська інтелігенція, духовенство, церква. Людину без її згоди, на підставі марксистсько-ленінської доктрини, влада злочинно позбавила права на приватну власність і перетворила на феодалного підданого колгоспу, фабрики, колективу і держави, на чолі яких стояли комуністи зі своєю ідеологією, органами примусу і терору. Таким чином, колоніально-імперській формі суспільних відносин в Україні була надана нова, не бачена ніколи в історії політична й економічна основа: історична європейська тенденція усамостійнення людини від влади була

радикально змінена на її узалежнення і деперсоналізацію. Щоб вижити, кожен у запровадженій марксистами системі відносин мав ставати передовсім слухняним клієнтом комуністичної влади і чекати розпоряджень: як накажуть думати, що накажуть робити, куди накажуть переселитися чи кого осудити. Закладені комуністами патерналістсько-клієнтальні суспільні відносини залишаються донині визначальними в Україні, населення якого й надалі у своїй переважній більшості позбавлене приватної власності. Відчай вкрай збіднілого населення здатний повторно викликати «привиди комунізму», і цим підступно зловживає нинішня компартія України, застосовуючи підступні форми марксистсько-ленінської пропаганди. Не випадково, у новій антиукраїнській інформаційній війні головний удар, як і раніше, спрямовано на дезавуацію трагедії колективізації і Голодомору.

Хоча точні цифри знищених в ході сталінщини встановити важко, вважається, що цифра 20–25 млн. не є перебільшенням. За 90 років українське населення майже не дало приросту. Що ж сталося з українцями? Адже навіть німецьке населення, яке також потерпіло у двох світових війнах і пережило нацистську чистку, дало більше ніж подвійний приріст.

У книзі «Поза контролем: глобальна метушня напередодні 21 століття» З. Бжезинський наводить багато статистичної інформації, що характеризує людські втрати у ХХ столітті. Сталін успадкував від Леніна ефективну машину масового винищення політичних і соціальних опонентів і значно її удосконалив через масову смертність у таборах «ГУЛАГу», ініційованих Леніним під час і після громадянської війни.

Жертви комуністичного режиму в Україні, СРСР та й у всьому світі склали десятки мільйонів людей. До них потрібно додати величезні майнові та культурні втрати. Для прикладу: ще на ранній стадії комуністичного експерименту в Китаї у 1950-х роках називається кілька мільйонів страчених як «ворогів народу». Додатково мовиться про 27000000 селян, що загинули в результаті колективізації.

Запровадження соціалізму в країнах Східної Європи, Північній Кореї, В'єтнамі, Камбоджі і Кубі за найнижчими оцінками сягає 3000000 жертв, хоча лише в Камбоджі періоду Пол-Пота було знищено 1/3 населення.

Провал наміру побудувати комунізм у ХХ столітті коштував життя принаймні 60000000 людей. Це зробило комунізм найдорожчою ідеологічною авантюрою за всю історію людства. Якщо до цього додати жертви – наслідок етнічних і релігійних воєн у ХХ ст. (не результат збройного протистояння, а наслідок ідеологічних причин), то загальна цифра втрат сягне близько 80000000 життів. Отже, зазначає З. Бжезинський, «упродовж ХХ століття не менше ніж 167000 000 душ, – а цілком можлива цифра і 175 млн., – було продумано знищені через політично вмотивовану різанину».

Здобувши владу у Росії, комуністи втілили у своєму смертоносному хороводі усі базові постулати марксизму. І якщо їхні труди порівнювати з трудами націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини, то виходить, що з п'яти втілених фундаментальних ідей марксизму гітлерівці втілили лише одну – расово-етнічний геноцид. До того ж потрібно взяти до уваги, що Гітлера підтримували московські більшовики у 1920-х роках. Гебельс у 1920-х використовував для позитивної пропаганди порівняння Леніна з Гітлером. Потім, через несприйняття

комуністичного експерименту народом Німеччини, відмовився від цього уподібнення.

З 1937 р. Сталін і Гітлер тісно співпрацювали до червня 1941 р. Між НКВД і Гестапо у 1938 р. була підписана угода про співпрацю. Комуністичний московський режим, воюючи з Фінляндією 1940 року (в час Другої світової війни), вдався до розстрілів мирних громадян. У 1933 р. Сталін дозволив розстрілювати дітей з 12-ти років, оскільки було надто багато безпритульних. Те ж саме повторилося потім стосовно українських дітей, яких зачисляли до учасників УПА і піддавали репресіям.

Погоджуюся з професором Володимиром Звігляничем, який вважає, що сталінський «геноцид мав тотальний, абсолютний характер і поєднував усі три види геноциду: релігійно-культурний, економічний і расово-етнічний». Тому адекватна назва політичного режиму, що існував в Україні і Радянському Союзі, має визначатися поняттям «*комуно-фашистського*».

«Поряд з тим, маємо визнати гіркий факт, що українська Катастрофа здійснювалася у тому числі руками своїх же українців, посіпак комуно-фашистського режиму». Комуністам вдалося розколоти українську націю, поділивши нас на «ворогів народу» чи «націоналістів», з одного боку, і на «безбатченків» та «російськомовних» – з іншого.

Перед сучасниками найважливіше завдання – повернути нації притомність. Чи вдасться цього досягти, якщо залишити злочини комуно-фашизму непокараними і заохочувати симоненківську пропагандистську риторичку у засобах інформації. І ще одне непросте для сучасних українських інтелектуалів питання, але надто важливе для українського політичного майбутнього: чи може бути усунена ідеологічна

основа для ксенофобії і проявів радикального націоналізму в сучасному українському (та й російському) суспільствах без судового осудження партії й ідеології тих, хто на підставі доктринального звинувачення в «українському буржуазному націоналізмі» доценту вигубив українське незалежне селянство і свідомо й продумано викоринив питомо українські культурні цінності? Постгеноцидне суспільство має право знати, якою мовою спілкуються у побуті діти й онуки сучасних лідерів українських комуністів, незалежно від їх етнічного походження. Скільки нинішнього комуністичного люду, їхньої партійної «маси» розмовляють сьогодні між собою і з владою українською мовою? Тут також криється відповідь на питання про те, яке відношення має комуністична партія до українського відродження.

Таким чином: 1) існує прямий зв'язок комуністичного терору з джерелами марксизму та його гомогенністю у світовому масштабі. 2) Захоплення комуністами влади в Україні та її утримання засобами державного масового терору мало форму перманентних окупаційних воєнних дій ідейно і культурно чужої влади проти неозброєного народу і стало новим типом колоніально-імперського правління. 3) Злочини комуно-фашистського режиму, які призвели до національної катастрофи в Україні, слід розглядати як злочини геноциду, спрямовані проти людськості, які не можуть підлягати терміну давності. 4) Затримання комуністичної ідеології в Україні через інститут існуючої компартії є основною перешкодою для розвитку громадянського суспільства і демократичного врядування в сучасній формально незалежній Україні; це також залишається чи не основною підбурюючою силою для ксенофобії і негромадянського, радикального, націоналізму. 5) Постгеноцидний стан українського

суспільства визначається масовою відсутністю у населення приватної власності, що не дозволяє людині піднятися до статусу незалежного від влади громадянина і перейти на рівень так званого «третього класу». За таких соціально-економічних умов облудними є проекти (запекло підтримувані комуністами) перетворити Україну на парламентську республіку, оскільки знедолені людини віддаватимуть голоси не стільки за верховенство права, скільки за «п'ять кілограмів гречки» чи за будь-які інші «рятівні» обіцянки політиків.

Література

1. Берлін І. *Чотири есе про свободу*. – К.: Основи, 1994.
2. Енгельс Ф. *Боротьба в Угорщині* // Маркс К., Енгельс Ф. *Твори*. – Т. 6. – К., 1960.
3. Валіцький А. *Марксизм і стрибок у царство свободи. Історія комуністичної утопії*. – К.: Всесвіт, 1999.
4. Енгельс Ф. *Демократичний панславизм* // Там само.
5. Арендт Г. *Джерела тоталітаризму*. – К.: Дух і літера, 2002.
6. Нолл Вільям. *Трансформація громадянського суспільства. Усна історія української селянської культури 1920–1930 років*. – К.: Родовід, 1999. – С. 17–34.